

Kirkeleg demokrati

– mellom politisk demokrati og folkebevegelsesdemokrati¹

AV PER KRISTIAN ASCHIM
pka@kirken.no

Innledning

Lav valgdeltakelse (4,3 % i 2005), stort sett bare en kandidatliste og indirekte valg til organer på nivåene over menighetsrådene er tre trekk ved det kirkelege demokratiet i Den norske kirke. De framheves ofte som svakhetstrekk ved det kirkelege demokratiet. To er knyttet til valgpraksis, det tredje til valgsystemet. På den annen side gir valgsystemet alle medlemmer mulighet til innflytelse: alle (døpte) kirkemedlemmer over oppnådd stemmerettsalder har kirkeleg stemmerett, og det er anledning til å stille alternative lister ved menighetsrådsvalget hvis ti kirkemedlemmer i sognet blir enige om det.

Hva skal man sammenligne det kirkelege demokratiet med? Hvor dårlig eller godt er det kirkelege demokratiet? Vurderingen vil blant annet avhenge av hvilke kategorier man bruker for å forstå det kirkelege demokratiet, og hvilken standard man måler det etter.

Hensikten med det følgende er å gi noen innspill til samtalen om meningsfulle kategorier for å forstå det kirkelege demokratiet, for i neste runde å kunne vurdere hva som er problemene i Den norske kirkes demokratiske system, og hvor det vil være av betydning å sette inn tiltak i utviklingen av det kirkelege demokratiet.

Problemstillingen i skandinavisk perspektiv

Ser man til Sverige er situasjonen at Svenska kyrkan har²

- direkte valg til alle nivåer,
- konkurrerende lister ved de fleste valg (riktignok økende antall lokale valg med bare en liste), og tradisjon for at politiske partier, men også andre såkalte «nomineringsgrupper» stiller til valg,
- all beslutningsmyndighet i kirkelege organer – også alle beslutninger vedrørende kyrkoavgift,
- valgdeltakelse på høyere nivå enn i Norge (12 % 2005, 14 % i 2001),
- kostnader ved valget på om lag 125 mill. kroner (alle nivåer),
- likevel diskusjon om det kirkelege demokratiets legitimitet siden valgdeltakelsen er så lav - og diskusjon om innføring av direkte valg for å ha bedre sammenheng mellom lavere og høyere nivåer i kirkeorganisasjonen.

Valgdeltakelsen i Svenska kyrkan har vanskelig med å komme opp i mer enn 10–15 %, selv med et maksimum av valgdemokratiske mekanismer fra den politiske valgkanalen.

I Finland, som har indirekte valg til kirke-møtet, er valgdeltakelsen omkring 14 %.

I Danmark er det slik at når det bare er ett

alternativ ved menighetsrådsvalget avholdes «avtalevalg», det vil si at det ikke gjennomføres noen valghandling. I realiteten avgjør da nominasjonen. Dette gjaldt sist over 90 % av soknene. I de tilfeller det er flere alternativer holdes det valg. Da er gjennomsnittlig valgdeltakelse omkring 17 %. Men denne prosenten er ikke sammenlignbar med de andre landenes.

Overfor disse tallene fra våre naboland, kan man spørre seg om en i diskusjonen om problemene med det kirkelige demokratiet står overfor et *kategori-problem*. En del av problemene man ser ved det kirkelige demokratiet kan rett og slett skrive seg fra at man sammenligner det kirkelige demokratiet med størrelser det ikke helt kan sammenlignes med. Velger man et annet sammenligningsgrunnlag kan problembeskrivelsen se annerledes ut.

I kirkene i alle de fire landene som her er omtalt (Norge inkludert), har alle kirkemedlemmer stemmerett og rett og mulighet til å stille alternative lister. Det kirkelige demokrati-problemet er derfor neppe primært et *rettighets-problem*. Det er vanskelig å se hvordan en kan utvirke en bredere forankring av det kirkelige demokratiet når det gjelder formelle demokratiske rettigheter – med mulig unntak for bruk av mer direkte valg til høyere nivåer.

Som alle andre demokratiske organisasjoner i vår tid har kirkene i Skandinavia et *mobiliseringsproblem* når det gjelder å få folk til å engasjere seg, stille til valg og stemme innenfor det kirkelige demokratiske systemet.

Spørsmålet om kategorier

Det følgende er en forsøksvis drøfting av kategori-problemet. I den svenske utredningen «Demokrati och delaktighet i Svenska kyrkan» stilles det spørsmål ved om Svenska kyrkan i alle henseender bør imitere det politiske valg-systemet. Det antydes også – av statsviteren i utredningsgruppen, professor Jörgen Hermansson – at modeller kan hentes fra andre folkebevegelses organisasjonsdemokrati.³ Ved siden av «politisk demokrati» og «folkebevegelsesdemokrati» vil jeg også hente inn som et tredje perspektiv «demokrati i spesialiserte institusjoner» (Midgaard 1994). Etter å ha stilt fenomenet kirkelig demokrati i relieff ved hjelp

av disse tre kategoriene, vil jeg reflektere over stemmegivning/ikke stemmegivnings funksjon i det kirkelige og det politiske system og over deltakelses- og aktivitetsformer i det kirkelige og det politiske system.

For å sette problemstillingen litt på spissen:

- Er det kirkelige demokratiet et dårlig fungerende politisk valgdemokrati – sammenlignet med den politiske valgkanalen?
- Eller er det snarere et rimelig velfungerende organisasjonsdemokrati – sammenlignet med andre store folkebevegelser og organisasjoner?

Kirken – ikke helt lik politisk demokrati

Kirkens demokrati er ikke i enhver henseende sammenlignbart med den politiske valgkanalen.

Det politiske systemets primærfunksjon er (enkelt sagt) organisering av og forhandling mellom interesser og fordeling av ressurser i samfunnet.

Kirkens primærfunksjoner er knyttet til forkynnelse av evangeliet og forvaltning av sakramentene, gudstjenesteliv inklusive kirkelige handlinger (livsriter), trosopplæring, diakoni og misjon. Eller annerledes formulert – med den innarbeidede målbeskrivelsen for Den norske kirke: kirken skal være en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.⁴

Når kirken har en demokratisk styringsstruktur – noe som er *naturlig* i vårt demokratiske samfunn, sannsynligvis *nødvendig* for å opprettholde tillit og legitimitet blant kirkens medlemmer og i samfunnet, og som i vår lutherske kirke (*muligens*) kan *begrunnes teologisk* ut fra læren om det allmenne prestedømme – er det for å ivareta styring og tilrettelegging for kirkens primærfunksjoner.

I det politiske systemet er den demokratiske strukturen i mye større grad uttrykk for selve primærfunksjonen: regulering av rettigheter og prosedyrer for å forhandle ulike interesser og behov, og søke rettferdig – eller i det minste allment akseptert fordeling.

Sammenligner en det kirkelige demokratiet med det politiske valgdemokratiet, vil det kirkelige demokratiet ha noen mangler i forhold til

almennelige begreper om et velfungerende politisk demokrati. To av de viktigste er:

- Valgdeltakelsen er svært lav.
- Det er i svært liten utstrekning konkurrerende listealternativer å velge mellom ved valget.⁵

Hvis en rendyrker parallellen til det politiske demokratiet vil også representasjonen av prester/biskoper i rådene være et brudd med et konsekvent gjennomført folkestyreprinsipp.⁶

På den annen side: Det kirkelige demokratiet slik det er i dag oppfyller visse grunnleggende krav til demokratisk styresett, også sammenliknet med valgkanalen. Det dreier seg om forholdene nevnt innledningsvis:

- Alle kirkens medlemmer over oppnådd stemmerettsalder har lik stemmerett og valgbarhet (modifisert ved representasjonen av prester og andre kirkelige tilsatte)
- Alle kirkens medlemmer har samme rett og mulighet til å organisere seg og fremme alternative lister ved valgene – d.v.s. ved menighetsrådsvalgene.

Nå er det begrenset hvor langt en kan trekke parallellene med det politiske demokrati innenfor rammen av dagens statskirkeordning. Kirken er i dag ikke noe avsluttet beslutningssystem. Viktig beslutningsmyndighet er i dag ikke tillagt de kirkelige organene. De tunge beslutninger om kirkens økonomiske rammebetingelser tas av organer utenfor den kirkelige rådsstrukturen, i statsbudsjett forberedt av departementet og vedtatt av Stortinget, og som kommunal bevilgning til Kirkelig fellesråd. Prestetjenesten er en statlig virksomhet hvor den sentrale styring utøves ikke av Kirkemøtet, men av Regjeringen og Kultur- og kirkedepartementet. Dette vil endres hvis kirken blir mer selvstendig overfor staten. Kirken vil da i større grad bli et selvstendig beslutningssystem, hvor det kirkelige demokrati vil få større myndighet og bli viktigere enn i dag.

Kirken – lik, men ikke helt lik organisasjonsdemokrati

Vi har en lang rekke organisasjoner i det norske samfunnet som vi regner som demokratisk

oppbygde organisasjoner. Disse har ulike strukturer, ulike systemer for valg og representasjon. Her er det et vidt spekter. Vi har til og med organisasjoner som ikke har demokratisk struktur, men som regnes som viktige demokratiske aktører – aktører i den offentlige samtale – f.eks. miljøstiftelsen Bellona (Selle og Strømsnes 1997, Wollerbæk og Selle 2002).

Hvis en skal søke en slags allment akseptert «minstestandard» for hva som regnes som en demokratisk organisasjon i samfunnet i dag, kan reglene for statsstøtte til barne- og ungdomsorganisasjoner kanskje være et utgangspunkt.

De sentrale kravene for å bli regnet som en «selvstendig og demokratisk organisasjon» er:

- en demokratisk oppbygging som sikrer alle tellende medlemmer lik rett til innflytelse i organisasjonen,
- landsmøte – minst hver fjerde år,
- representanter med rett til å stemme på landsmøter skal være valgt av og blant medlemmene i organisasjonens lokale og/eller regionale ledd,
- en sentralledelse valgt av landsmøtet,
- sentralt medlemsregister.

(Forskrift om tilskudd til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner 2002 § 12)

Vi merker oss at «den valgte, sittende sentralledelsen og representanter valgt av og blant de ansatte kan også møte med stemmerett på landsmøtet» (§ 12.3).

Det stilles i forskriften ingen krav til nivået på valgdeltakelse. Kravene er til formell struktur. Det er heller ikke krav om at representasjonen til landsmøtet skal fremkomme ved direkte valg.

Den norske kirkes organisasjonsstruktur oppfyller disse kravene.

Et viktig trekk ved frivillige organisasjoner er at det er frivillig å være medlem. Man kan velge å være det – eller la være. Det utgjør en viktig forskjell til det politiske systemet som omfatter alle i samfunnet enten de vil eller ikke. I en frivillig organisasjon har medlemmene innflytelse over organisasjonen både gjennom å delta aktivt i den, og gjennom evne til å svekke organisasjonen ved utmeldelse. Et langt stykke på

vei gjelder dette – med dagens religiøst-kulturelle situasjon og dagens religionsfrihetsbestemmelser og praksis i Norge – også Den norske kirke.⁷

Nå vil det ikke være riktig å sammenlikne Den norske kirke med en frivillig organisasjon i enhver henseende heller. Den demokratiske strukturen i kirken har pr. i dag antakelig mer til felles med demokratiske oppbygde frivillig-organisasjoner enn oppbygningen av det politiske demokratiets valgkanal, men dette modifiseres av to viktige forhold:

For det første: Den norske kirke av i dag er en statsstyrt organisasjon med lovbestemt styringsstruktur. Denne styringsstrukturen er dobbel, for ikke å si tredobbel:

- Kirken har en (mer eller mindre) demokratisk rådsstruktur.
- Kirken, særlig presteskabet, styres som en statlig virksomhet etter ordinære statlige virksomhets- og forvaltningsregler.
- Den demokratiske rådsstrukturen ivaretar dels lovpålagte oppgaver og funksjoner – en del bestemt i lov, en del på delegasjon fra kongens kirkestyre – men organiserer også en hel del frivillig arbeid i menighetene.

For det andre: Kirketilhørighet konstitueres ved dåpen, ved en sakramental innlemmelse i kirken, ikke bare ved en innmelding. Selv om dåpen i medlemssammenheng fungerer som innmelding i kirken og er det eneste kriterium⁸ for medlemskap i Den norske kirke.⁹

Kirketilhørighet er fra gammelt av en av de «gitte», ikke «valgte» tilhørigheter i samfunnet. Selv om kirketilhørighet nå er et fritt valg for den enkelte – man kan fritt melde seg ut av Den norske kirke – oppleves det av mange som «normaltilhørighet» gjennom nedarvede sosiale og kulturelle mønstre, og ut fra Den norske kirkes stilling som dominerende majoritetskirke. Tilhørighet til Den norske kirke oppfattes antakelig av de fleste som noe annet enn vanlig organisasjonsmedlemskap.

Kirketilhørighet handler ikke nødvendigvis om meningsfellesskap eller høy grad av trostilslutning, om engasjement og aktivitet, men om tilhørighet og tilgang til sedvanlige livsriter,

kultisk fellesskap o.s.v. Tilhørigheten manifesterer seg ikke nødvendigvis dagstøtt eller årsvist, men i livets langbølgebevegelser (Lande og Winsnes 2005, Winsnes 2006).

Dermed er ikke kirken sammenlignbar med alminnelige frivillige organisasjoner som Røde kors, politiske partier, idrettsbevegelsen, i enhver henseende. Den er bærer av noe mer grunnleggende og allment, vil mange mene. Hvis Den norske kirke ble selvstendigjort overfor Staten, ville den med dagens medlemstall på snaut 3,9 mill medlemmer være i en helt egen klasse i omfang og oppslutning som «frivillig organisasjon» i samfunnet.

Sammenlignet med frivillige organisasjoner oppfyller Den norske kirke standarden for å regnes som demokratisk organisasjon. Ut fra Den norske kirkes spesielle stilling i samfunnet og den større allmennhet og offentlighet som ofte tilskrives kirken i forhold til de frivillige organisasjonene, vil en kunne hevde at kravene til Den norske kirkes demokratiske organisasjon bør være andre enn til frivillige organisasjoner. Men det kan diskuteres i hvilken grad det betyr at Den norske kirkes demokrati bør hente modeller fra den politiske valgkanalen. Det handler om hva som vil være et hensiktsmessig styringssystem for en kirke, hva som sikrer medlemmene tilstrekkelig innflytelse i styret av kirken, og samtidig tar hensyn til at kirken er en «organisasjon» med et særskilt formål.

Den norske kirke og demokrati i spesialiserte institusjoner

Knut Midgaard har i artikkelen «Om demokratiet og spesialiserte institusjoner. Prinsipper og problemer» (1994) drøftet dette med utviklingen av universitetsdemokratiet som eksempel. Det er to særlige utfordringer for demokrati i spesialiserte institusjoner som har relevans her:

For det første: Spesialiserte institusjoner må bli gitt en styreform som tjener deres formål på en god måte. «Styring og administrasjon må således ikke stjele for mye tid fra primær oppgavene» (Midgaard 1994:206). Den norske kirke har også – som tidligere berørt – primær oppgaver som er andre enn styring og administrasjon.

For det andre: En må ta i betraktning «hvilke former for kompetanse som kreves for å styre vedkommende institusjon på en god måte, og hvor disse er å finne» (Midgaard 1994:206). Den etablerte samvirkemodell mellom embete og råd kan kanskje hente en viss støtte her. Det gjelder samvirket mellom den ordinerte tjeneste som både har et særskilt oppdrag i kirken og en særskilt teologisk kompetanse, og de leke kirkemedlemmer som representerer det allmenne prestedømme, og den derav følgende gjennomgående representasjon av den ordinerte tjeneste i rådene.

Dagens kirkelig demokrati kan langt på vei forstås som et demokrati i en spesialisert statlig institusjon. Som andre spesialiserte statlige institusjoner må kirken i dag handle innenfor rammer etablert av høyere myndigheter. Som Midgaard skriver: «spesialiserte institusjoner, som universiteter, sykehus og offentlige teatre¹⁰ (...) må godta budsjettbetingelser gitt av overordnede myndigheter (...) På den annen side må lavere myndigheter, mer spesielt slike institusjoner som her er nevnt, gis betydelig frihet. Ellers vil de ikke kunne utføre sin oppgave på en tilfredsstillende måte» (Midgaard 1994:208).

Demokrati i slike institusjoner kan innebære større grad av «fagstyre» i forhold til «folkestyre» enn i det politiske demokratiet generelt. Og det medfører at ressursbruk på det demokratiske styringssystemet må avveies mot og ikke stå i misforhold til ressursbruk på primæroppgavene.

Valgdeltakelsens funksjon. Voice og exit i det politiske og det kirkelige system

Vi skal nå gå over til å se på hvilken funksjon valgdeltakelse/ikke-deltakelse har i det politiske og det kirkelige system.

Begrepene «voice» og «exit» er lånt fra Albert O.Hirschman (1970/1972), uten at hele Hirschmans teoribygning er med på kjøpet. «Voice» og «exit» er to ulike måter å påvirke en organisasjon på. Innenfra ved «voice», det vil si ytringer, demokratisk påvirkning etc., eller ved å stille seg utenfor/melde seg ut og dermed svekke organisasjonen, altså «exit».

I det politiske systemet kan man ikke melde seg ut av samfunnet. Muligheten til exit fra systemet som sådan er svært radikal (emigrasjon) og begrenset. Velgeren har flere alternativer (partier) å velge mellom. Å ikke delta kan oppfattes som en uartikulert protest mot systemet (en slags taus bruk av voice), mens muligheten til å velge mellom ulike partier (og kanskje skifte parti) stimulerer aktiv bruk av voice ved å stemme.

I det kirkelige systemet kan man markere tilslutning til systemet på to måter, en aktiv og en passiv. Den aktive er å stemme ved kirkelige valg, den passive er ved å fortsette som medlem. Dette er slik, fordi protest mot systemet er mye lettere tilgjengelig i form av utmeldelse av kirken. Der det i det politiske system var ulike alternativer (partier) innenfor systemet, vil alternativene like gjerne være utenom systemet. Den norske kirke, som innenfor. Å velge å forbli medlem i Den norske kirke, men ikke å stemme, vil her fungere mer som tilslutning til systemet Den norske kirke og ikke som protest.

Hjemmesittingens funksjon i systemet blir en annen i det kirkelige enn i det politiske systemet.

Exit: emigrasjon	Alternativer i det politiske systemet: Valg mellom ulike partier // hjemmesitting									
	Exit: emigrasjon									
	Hjemmesittere	Rødt	SV	AP	SP	V	KrF	H	KystP	FrP
Alternativer i det kirkelige systemet: Valg mellom å delta/ikke delta // exit										
Exit: melde seg ut – a til annet trossamfunn – b til intet trossamfunn										
Exit (intet trossamfunn)	Exit (annet trossamfunn)	Hjemmesittere							Stemme ved MR-valg (evt. alt. lister)	

Fig.1: Voice og exit i det politiske og det kirkelige system

Deltakelsesformer i det politiske og det kirkelige system

<i>Politisk aktivitet og deltakelsesformer:</i>	<i>Kirkelig aktivitet og deltakelsesformer:</i>
<p><i>Lavt aktivitetsnivå / høy deltakelsesandel:</i> Stemme ved valg: Stortingsvalg 77,4 % (2005) Kommunevalg 59,0 % (2003) (Henriksen og Aalandslid 2006)</p>	<p><i>Lavt aktivitetsnivå / høy deltakelsesandel:</i> Kirkemedlemskap 85,7 % (2004) / 82,7 % (2006) (medl i andre registrerte tros- og livssynssamfunn 8,7 %, ikke-medl. 5,6 % (2004) (Winsnes 2006:16)</p> <p>Døpe barna ca 77,3 % av årskullet (ca. 90 % barn med en av foreldrene medlem i Dnk) (2004) Konfirmasjon 67,6 % av årskull / 86,2 % i forh. til antall døpte 15 år tidligere (2004) Kirkelig begravelse 92,4 % av alle begravelser (2004) (Winsnes 2006)</p> <p>Deltakelse i gudstjeneste og/eller kirkelige handlinger siste år ca. 80 % (Winsnes 2006:91)</p>
<p><i>Middels:</i> Andre former for politisk aktivitet/aksjoner (konvensjonell/ukonvensjonell): 10 % (demonstrasjoner)-39 % (underskriftskampanjer) (Henriksen og Aalandslid 2006)</p> <p>Partimedlemskap (ca. 8,5-9 %) (Henriksen og Aalandslid 2006)</p>	<p><i>Middels:</i> Deltakelse i Dnk's gudstjenester minst en gang i året: 41,6 % (Medborger 2001 etter Winsnes 2006:108); 46 % (ISSP 2003 etter Botvar 2006:146) (tallene skiller ikke medlem/ikke-medlem i Dnk på spørsmålet)</p>
<p><i>Høyt aktivitetsnivå / lav deltakelsesandel:</i> Partiaktivitet (3-4 %) / deltakelse i nominasjonsmøter og lignende</p> <p>Politiske verv/verv i partiet (kommunestyrerepr: 11138 , fylkesting 728, storting 169 – ca. 12000 repr. – ca.0,34 %) (SSB 2004 og 2005)</p>	<p><i>Høyt aktivitetsnivå / lav deltakelsesandel:</i> Hyppig gudstjenestedeltakelse (minst 1 g. mnd): 8,2-8,6 % (Winsnes 2006:108, Botvar 2006:146)</p> <p>Menighetsaktivitet (ikke tallfestet) Stemme ved MR-valg: 4,3 % (2005-valget, Tanggaard 2006)</p> <p>Verv i kirkelige råd: i overkant av 8000 (0,27 %) – ca. 14000 (0,47 %) med varamedlemmer (Tanggaard 2006)</p>

Fig.2: Deltakelsesformer i det politiske og det kirkelige system

Jeg har forsøkt meg med en sammenstilling av aktivitet og deltakelsesformer i det politiske og det kirkelige systemet. Ved siden av medlemskap, valgførd og innehav av verv, er også en del andre sentrale aktivitets- og deltakelsesformer tatt med. For det politiske systemet gjelder

dette mer deltaker- eller diskursdemokratiske deltakelsesformer. For det kirkelige systemet er også en del andre (relativt) målbare, deltakelsesformer tatt med. Dette er deltakelsesformer knyttet til kirkens primærfunksjoner, særlig gudstjenester og kirkelige handlinger.

Ser man på sammenstillingen av deltakelsesformer, kommer det fram interessante bilder:

Medlemskap og det å stemme «byter plass» fra det politiske til det kirkelige systemet.

- I det politiske systemet har valgdeltakelse oppslutning på 60–80 %, men medfører ikke i seg selv annen politisk deltakelse, og kan sies å inngå i et politisk lavaktivitetsmønster.
- I det kirkelige systemet er oppslutningen om valg bare 4,3 %. Fra alminnelig kirkekunnskap og undersøkelsen Folkekirke 2000 vet vi at de som stemmer langt på vei finnes blant dem med «sterkest» religiøs selvbetegnelse, og at det å stemme ved kirkelige valg oftest inngår i et høyaktivitetsmønster.
- Omvendt er partimedlemskap noe som bare har ca. 9 % oppslutning og partiaktivitet er nede i 3–4 %. Medlemskap inngår i et middels- til høyaktivitetsmønster i det politiske systemet.
- Kirkemedlemskap omfatter i overkant av 80 % av befolkningen, men medfører ikke i seg selv aktivitet utover selve medlemskapet, og inngår dermed i et lavaktivitetsmønster.

Andelen partimedlemmer (ca. 8,5–9 %) svarer ganske godt til andelen hyppige gudstjenestedeltakere (8,2–8,6 %).¹¹

Andelen aktive i politiske partier (3–4 %), svarer ganske godt til andelen som stemmer ved menighetsrådsvalg (4,3 %).¹²

Andelen som velges til politiske og kirkelige verv ligger i begge tilfeller på omkring 0,3 %.

Andelen som deltar i andre former for demokratisk aktivitet – som demonstrasjoner,

underskriftskampanjer, direkte kontakt med politikere – er fra 10 til 39 % avhengig av aktivitetsform. Det svarer ganske godt til gruppen som deltar i gudstjenester minst en gang i året (ca.40–45 %).

Andelen som er kirkelig aktive på lavt nivå og opprettholder tilslutning til Den norske kirke gjennom deltakelse i kirkelige handlinger, gjennom å la barna døpe, la seg konfirmere, begrave sine døde i kirken, ligger på 80–90 % av kirkemedlemmene. For begrevelse helt oppe over 90 % for befolkningen som helhet.

Denne sammenstillingen synes å støtte antakelsen om at medlemskap og valgferd har ulike funksjoner i det politiske og det kirkelige system.

Hvis en ser på hvordan politisk interesse på den ene siden og kirkelig trosengasjement på den andre, er distribuert i befolkningen, blir parallellene enda mer slående.

Nå kan dette selvsagt være uttrykk like mye for hvordan svar fordeler seg når det er 4 alternativer, som for den faktiske distribusjon av interesse og engasjement i befolkningen. Men sett at disse tallene sier noe vesentlig om fordeling av politisk interesse og kirkelig trosengasjement: Likheten i fordeling er interessant.

Andelen «Veldig interessert» (ca. 10 %) i politisk sammenheng, svarer ganske godt til andelen som er medlem i politisk parti (9 %).

Andelen «bekjennende kristen» (13 %) svarer rimelig godt til andelen som en eller annen gang har stemt ved menighetsrådsvalg (10,4 % – Folkekirke 2000), men også ganske godt til gruppen gudstjenestegjengere mer enn 1 gang i måneden (8,2–8,6 %). Selv om vi vet at bare 45 % av gruppen «bekjennende kristen» har

Distribusjon av politisk interesse: (Henriksen og Aalandslid 2006)		Distribusjon av kirkelig trosengasjement/interesse: ¹³ Religiøs selvbetegnelse, medlemmer av Den norske kirke. Folkekirke 2000 (etter Hegstad 2004, s.221)	
Veldig interessert	ca. 10 %	Bekjennende kristen	13 %
(tilnærmet lik andel partimedlemskap)		(3 x høyere enn stemme ved MR-valg)	
Nokså interessert	ca. 39 %	Kristen, men ikke bekjennende	43 %
Nesten ikke interessert	ca. 43 %	Har en tro, regner ikke som kristen	31 %
Ikke noe interessert	ca. 8 %	Har ingen religiøs tro	13 %

Fig. 3: Distribusjon av politisk og kirkelig interesse

stemt ved menighetsrådsvalg (Hegstad 2004) og at det ikke er noen direkte sammenheng mellom religiøs selvbetegnelse og kirkegang (Winsnes 2006).

Noen slutninger

Det synes ut fra dette som samme type atferd – valg og medlemskap – har ulik funksjon og betydning innenfor det politiske og det kirkelige system.

Det er dermed ikke opplagt at en kan legge samme målestokk på valgdeltakelse i de to systemene, eller at nivået på valgdeltakelse sier alt om systemets funksjon som demokratisk system.

Disse forholdene bidrar, etter mitt skjønn, langt på vei til å forklare at kirkelige valg har problemer med å nå over 12–15 % valgdeltakelse i våre naboland, også der det kirkelige valgsystemet har tatt opp i seg langt flere mekanismer fra det politiske valgsystemet enn det norske – som i Svenska kyrkan.

Ut fra dette vil en måtte regne med at kirkelig valgdeltakelse vanskelig kan bringes opp i nærheten av nivået på politisk valgdeltakelse – gitt den ulike funksjonen valg og medlemskap ser ut til å ha i det kirkelige og det politiske systemet, og gitt den langt mer tilgjengelige exitmuligheten i det kirkelige systemet.

Litteratur

- Botvar, Pål Ketil: «Statskirkemodellen – mellom sivilreligion og nasjonalisme» i: Schmidt, Ulla (red.): *Endring og tilhørighet. Statskirkespørsmålet i perspektiv*, Trondheim 2006, s.119-148 (KIFO Perspektiv 16)
- Den norske kirkes identitet og oppdrag*, Uttalelse fra Kirke-møtet 2004
- Eriksson, Anne-Louise, Jörgen Hermansson och Göran Lundstedt (2005): *Demokratin är en successiv uppenbarelse*. För utredningen Demokrati och delaktighet i Svenska kyrkan, Svenska kyrkans utredningar 2005:2
- Forskrift om tilskudd til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner* (2002), Forskrift av 9. august 2002 fastsatt av Barne- og familiedepartementet med grunnlag i Stortingets årlige budsjettvedtak, www.regjeringen.no/nb/dep/blid
- Hegstad, Harald (2004): «Pluralisme, demokrati og forankring i folkekirken» i: Sannes, Kjell Olav m.fl. (red.): *Ettikk, tro og pluralisme. Festskrift til Lars Østnor*, Bergen 2004, s.217-234
- Heidar, Knut og Jo Saglie (2002): *Hva skjer med partiene?*, Oslo
- Henriksen, Kristin og Vejbjørn Aalandslid (2006): *Politisk deltaking: Deltar vi mindre enn før – eller bare på en annen måte?*, www.ssb.no

- Hirschman, Albert O. (1970/1972): *Exit, Voice and Loyalty. Responses to decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge, Massachusetts (Second Printing 1972)
- Hougsnæs, Marit Halvorsen (red.): *Den norske kirke – for folk flest. Aktuelle perspektiver på utviklingen av det kirkelige demokrati*, KA-perspektiv 2005 [Oslo]
- Høeg, Ida Marie, Harald Hegstad og Ole Gunnar Winsnes (2000): *Folkekirke 2000. En spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke*. Oslo
- Kirkeloven 1996: «Lov av 7. juni 1996 nr.31 om Den norske kirke. Sist endret 29.april» 2005, bl.a. i: *Lovsamling for Den norske kirke. Lover forskrifter og annet regelverk*, 7. reviderte utgave, Oslo 2007, s.17–26
- Kraft, Øystein Dahle (2005): «Hva skal vi med soknet? Innspill til diskusjon om framtidige styringsnivåer og lokaldemokrati i Den norske kirke» i: Hougsnæs, Marit Halvorsen (red.): *Den norske kirke – for folk flest. Aktuelle perspektiver på utviklingen av det kirkelige demokrati*, KA-perspektiv 2005 [Oslo], s.104-118
- Lande, Helga og Ole Gunnar Winsnes (2005): «Medlemmer i Den norske kirke rundt århundreskiftet» i: Winsnes, Ole Gunnar (red.): *Tallenes tale 2005. Perspektiver på statistikk og kirke*, Trondheim (KIFO Rapport 28)
- Midgaard, Knut (1994): «Om demokratiet og spesialiserte institusjoner. Prinsipper og problemer» i: *Den kritiske analyse. Festskrift til Ottar Dahl på 70-årsdagen den 5. januar 1994*, Oslo, s.197-211
- Schmidt, Ulla (red.) (2006): *Endring og tilhørighet. Statskirkespørsmålet i perspektiv*, Trondheim (KIFO Perspektiv 16)
- Selle, Per og Kristin Strømsnes (1997): «Medlemskap og demokrati: Må vi ta passivt medlemskap på alvor?», LOS-Senter Særtrykk 9704, Bergen [først trykt i *Politica* (1): s.31-48]
- Skjevesland, Olav «Demokrati i kirken» i: *Vårt Land* 31.7.2006
- Statistisk sentralbyrå (2004): *Kommunestyre- og fylkestingvalget. Formannskaps- og ordførervalg 2003: Høy inntekt og utdanning i kommunestyrene*, www.ssb.no
- Statistisk sentralbyrå (2005): *Stortingsvalet, 2005: Auka valdeltaking og færre førehandsrøyster*, www.ssb.no
- Tanggaard, Per (2006): «Mangt og mye om menighetsrådsvalget», i: *Årbok for Den norske kirke 2006*, s.35–42
- Välja med förtroende* (2006), Delbetänkande från den av Kyrkostyrelsen tillsatta utredningen om demokrati och delaktighet i Svenska kyrkan, Svenska kyrkans utredningar 2006:2
- Winsnes, Ole Gunnar (2006): «Mellom kontinuitet og endring: Den norske kirke i det norske samfunnet», i: Schmidt, Ulla (red.): *Endring og tilhørighet. Statskirkespørsmålet i perspektiv*, Trondheim 2006, s.10-118 (KIFO Perspektiv 16)
- Wollebæk, Dag og Per Selle (2002): *Det nye organisasjons-samfunnet. Demokrati i omforming*, Bergen

Noter

- 1 Lett bearbejdet foredrag fra Kirkerådets seminar «Kirkelig demokrati – mellom politisk demokrati og folkebevegelsesdemokrati», 8.mai 2007 i Trafikanten, Oslo.
- 2 I Svenska kyrkan pågår nå en større demokratiutredning: «Demokrati och deltagande i Svenska kyrkan», jfr. delutredningene så langt: Eriksson m.fl. (2005) og *Välja med förtroende* (2006).
- 3 Eriksson m.fl. 2005:104. På hjemlig hold er spørsmålsstillingen inspirert av Øystein Dahle (Kraft 2005) og Olav Skjevesland (2006).
- 4 Denne målbeskrivelsen er kirkens organer og politiske myndigheter enige om. Den er utformet i Kirkemøtet, bekreftet i dokumentet «Den norske kirkes identitet og oppdrag» (2004), nedfelt i kirkeloven gitt av Stortinget og grunnlag for målstyring på det kirkelige område gjennom statsbudsjett og tildelingsbrev.
- 5 De kirkelige valg er ikke uten alternativer å velge mellom. Det er mulig å velge mellom personene som er oppført på listen. De kirkelige valgene er slik sett normalt personvalg og ikke partivalg.
- 6 Tenkningen er gjennomført i Sverige og har ført til at ingen prester, heller ikke biskopene har stemmerett i Kyrkomøtet (Lundstedt i Eriksson m.fl. 2005:68-96). Svenska kyrkan har gått lenger enn de fleste kirker i å gjennomføre demokratiske prinsipper og mekanismer fra den politiske valgkanalen. I de fleste kirker er det vanlig med presterepresentasjon i råd/synoder/kirkemøter – Svenska kyrkan representerer i internasjonal sammenheng et unntak.
- 7 Det har som kjent ikke alltid vært slik hos oss. «Dissenter» kunne man bli fra 1845. Religionsfrihet ble ikke positivt grunnlovsfestet før i 1964.
- 8 I tillegg til oppnådd stemmerettsalder, normalt 18 år, forsøksordning med 15 år i enkelte menigheter. Dette gjelder for dem som er døpt i Den norske kirke. Døpte i andre kirker må i tillegg melde seg inn i Den norske kirke.
- 9 Jeg ser her bort fra problematikken med de «tilhørende» udøpte under 18 år, da den (nesten) ikke berører stemmeberettigede kirkemedlemmer.
- 10 Hva som ligger nærmest kirken skal jeg ikke ha sagt.
- 11 Antall partimedlemmer har sunket sterkt i senere år. De sju partiene som er representert på Stortinget inneværende periode hadde 461.000 medlemmer i 1980, 417.000 i 1990 og 228.000 i 2000 (Heidar og Saglie 2002:32-35).
- 12 Andelen som stemmer ved menighetsrådsvalg har gått opp fra et stabilt nivå på ca. 3 % fram til 1997 til 3,6 % i 2001 og 4,2 % i 2005 (det er avdekket feilrapportering som gjør at resultatet i 2005 må nedjusteres fra 4,3 til 4,2 %). Økningen skyldes økt oppmerksomhet om kirkelig valg og prøveordninger, særlig med kirkelige valg samtidig med stortingsvalg, til dels i nærliggende eller samme lokale.
- 13 Hvis en i stedet bruker gudstjenestedeltakelse som parameter for kirkelig interesse blir bildet følgende: hyppig gudstjenestedeltakelse 8,2-8,6 %, årlig gudstjenestedeltakelse ytterligere ca. 32-35 %, årlig deltakelse i kirkelige handlinger ca. 35-40 %, sjelden eller aldri deltakelse ved gudstjenester eller kirkelige handlinger, ca. 20 %, jfr. fig.2.

Sammendrag

Artikkelen er et innspill til samtalen om meningsfulle kategorier for å forstå det kirkelige demokratiet. Er det kirkelige demokratiet et dårlig fungerende politisk valgdemokrati – sammenlignet med den politiske valgkanalen? Eller er det snarere et rimelig velfungerende organisasjonsdemokrati – sammenlignet med andre store folkebevegelser og organisasjoner? Ved siden av «politisk demokrati» og «folkebevegelsesdemokrati» hentes perspektivet «demokrati i spesialiserte institusjoner» inn. Etter å ha stilt fenomenet kirkelig demokrati i relieff ved hjelp av disse tre kategoriene, reflekteres over stemmegivning/ikke stemmegivnings funksjon i det kirkelige og det politiske system og over deltakelses- og aktivitetsformer i det kirkelige og det politiske system.